

формації щодо стану чинного законодавства, інших юридичних рішень. Подібна «науковість» аж ніяк не сприяє підвищенню авторитету права, навпаки, підриває його.

Існування сьогодні інших, майже протилежних поглядів на місце і роль права в суспільстві, має відповідний вплив як на професійне і буденне його усвідомлення, так і на наукові уявлення. У цьому важливе значення має твердження К. Маркса про те, що право «ніколи не може бути вище, ніж економічний устрій і зумовлений ним культурний розвиток суспільства» (Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 19, с. 19). Тому праву відводилась, як правило, місце надбудови над економічним базисом суспільства. Можливо, наведений висновок відображав економіко-правову ситуацію, яка склалася в економічно передових на той період державах. На даний час, коли економіка країн переходить *на абсолютно нові*, інноваційні та інформаційні технології, така роль права викликає справедливі сумніви у вчених. Так, аналізуючи доктрину марксизму щодо «базису і надбудови», проф. С. Алексеев зазначає, що «в тому виді, в якому вони були канонізовані марксизмом-ленінізмом, потребують... в ґрунтовній критичній перевірці, в переосмисленні» (Алексеев С. С. Право. Опыт комплексного исследования. М., с. 573). Сьогодні вже це непоодинокі позиція вченого, процес переосмислення догматичних положень відбувається по різних напрямках і галузях юридичної науки і без сумніву сприяє зростанню авторитету права в українському суспільстві.

Горобець К. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри теорії держави і права, кандидат юридичних наук*

ПРО РОЗУМІННЯ ІСТИНИ В СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Істина – ключова цінність людського знання про оточуючий світ. При цьому вони є одними з найбільш суперечливих компонентів сучасної постнекласичної науки, яка, особливо на рівні суспільних наук, прагне відсторонитися від поняття істини, оскільки воно, з одного боку, суперечить принципу фаліблізму (якщо істина є абсолютним знанням, то її неможливо спростувати), а з іншого – демонструє свою умовність з точки зору плюралістичної парадигми (Честнов И. Л. Актуальные проблемы теории государства и права. Эпистемология права и государства. 2006, с. 35-37).

З точки зору юридичної практики поняття істини піддають критиці з тих позицій, що воно використовується при характеристиці системи правосуддя, коли закріплено, що суд встановлює істину в справі (ст. 7-3 Кримінально-процесуального кодексу України). І хоча в новому кримінально-процесуальному законодавстві вказівка на істину відсутня, питання про те, чи може суд встановити істину є більш ніж принциповим.

Слід зауважити, що саме поняття істини можна розуміти у двох сенсах: філософському та логічному. З точки зору філософії (особливо – об'єктивно-ідеалістичної, що йде від Платона та Гегеля до сучасної діалектики), істина є певним Абсолютом, ідеальним началом всього сущого, сутністю буття. З точки зору логіки, і тут наукова раціональність не є винятком, істина є характеристикою судження, а тому, на думку О. О. Бандури, істина – системно здійснюваний процес осягнення світу у формах наукового знання в процесі практичної діяльності. Істина фіксує об'єктивний зміст людських знань, визначає межі їх збігу з дійсністю. Відносність істини є її природною властивістю – давати лише обмежене знання про об'єкт (Бандура О. О. Єдність цінностей та істини у праві. 2000, с. 193).

З точки зору логіки та аналітичної філософії, істина є судженням. «Світ є сукупністю фактів у логічному просторі» – відомий афоризм Л. Вітгенштейна якраз підтверджує цю тезу. Між тим, якщо зазвичай під істиною розуміють істину в аристотелівському сенсі (відповідність судження реальності), існують й інші концепції істини. Так, відомий логік Г. Фреге свого часу запропонував просту модель розуміння істини, яка відома під назвою «трикутник Фреге». За Аристотелем, істина – це відповідність змісту (смысл) висловлювання (знак) реальності (денотат). Однак істина в аристотелівському сенсі не є єдиним варіантом, який використовується в юриспруденції. Вона можлива в емпіричній формі, суд дійсно може встановити: «Було скоєно злочин», і якщо його насправді було скоєно, то це судження буде істинним: в реальності існує денотат (злочин), його охарактеризовано правильним знаком (саме «злочин», а не «проступок» чи «делікт»), і воно відповідає смислу висловлювання (злочин *було* скоєно).

У юридичній науці істина не завжди виражена у формі, яку запропонував Аристотель. Для антропологічних парадигм денотат (тобто «реальне становище речей») не розглядається як обов'язковий елемент істини, адже він існує за межами мови, а отже – за межами самого акту мислення. Тут принципом є не стільки пізнання світу, скільки його вираження в різноманітних текстах. Істина тут набуває нормативного значення, вона є не описовою, але пояснювальною. Таким шляхом іде герменевтика права, залишаючи за межами свого розгляду проблему відповідності знання реальності, і концентруючи увагу на розумінні тексту, виявлення його глибинних нашарувань. Ключова теза герменевтики права: «Право є культурним кодом» (П. Рікьор) не звертається до реальності, вона є аксіоматичною. Тут істина формується шляхом зіставлення знаку та смислу, тобто тексту з його змістом. Модель істини тут буде іншою: «знак-смысл».

Інший варіант аксіоматизації істини пропонує феноменологія, яка сьогодні широко використовується на рівні філософії права та загально-теоретичної юриспруденції. Вона під істиною розуміє те, що може бути відкритим чи не відкритим, забутим чи деформованим у текстах, однак

сама вона при цьому залишається незмінною та абсолютною. Так, аксіоматичні судження, наприклад, кантівський категоричний імператив, є істиною безвідносно до конкретного денотату, так само як і ідея рівності чи свободи. Для феноменології зіставлення смислу поняття (наприклад, поняття чи права чи злочину) з реальністю, тобто денотатом, не є можливим, оскільки щоб здійснити таке зіставлення, сама реальність має бути представлена у вигляді понять, а тому предмет пізнання ніби подвоюється. При цьому знак теж не грає для феноменології ролі, оскільки вираження поняття, його словесна форма – це всього лише формалізація, яка мало пов'язана з тим, на який смисл вказує слово. Поняття для феноменології – це не слово, а ноєма, тобто згусток смислів. Феноменологічне розуміння істини, таким чином, передбачає логічний зв'язок «смисл-смисл». Наприклад, з точки зору феноменології істинами будуть судження «Право є справедливістю», або «Справедливість – це ключова правова цінність». Тут поняття «право», «справедливість», «правова цінність» використовуються як ноєми, системи смислів, які формуються в процесі осягнення феномену «правового».

Для загальнотеоретичної юриспруденції характерним є іще один варіант істини, який також не завжди передбачає звернення до денотату, однак не має на меті заглиблення в систему смислів – вважається, що це завдання філософії права (Малахов В. П. Основы философии права. 2005, с. 42-43). На рівні теоретизувань про право та державу істина часто розуміється з точки зору концепції когерентності, яка має в своїй основі методологічний прагматизм. Якщо існує дві теорії, одна з яких відрізняється, з одного боку, більшою зв'язністю своїх власних гіпотез, а з іншого, краще узгоджується з більш загальною теорією, то істиною буде якраз така теорія. Говорячи словами К. Ясперса, «істина існує як несуперечливість предметно мислимого в загальних категоріях» (Ясперс К. Смысл и назначение истории. 1991, с. 433). Тут істина формується за схемою «знак-знак», і з цієї точки зору істина є досить мінливою та набуває ознак конвенціональності: більш зв'язною та логічно узгодженою може сприйматися як теорія юридичного позитивізму, так і інтегративна теорія права. Однак на більш конкретному рівні концепція істини «знак-знак» виражає свою дієвість тоді, коли аналізується система правових понять галузевого рівня з метою виявлення їх відповідності поняттям вищого (загальнотеоретичного) рівня.

Таким чином, розуміння істини в юриспруденції виходить з різних її моделей, і всі вони в рівні мірі використовуються при осягненні права та держави, в юридичній практиці та діяльності юристів взагалі. Відмова від використання поняття «істина» на рівні загальнотеоретичної юриспруденції та догматичної юриспруденції є передчасною та такою, що перетворює наукове знання на ненаукове, виводить його за межі раціональності, чого наука собі дозволити не може.